Пікулицька Л.В.
старший викладач;
Комарь В.І.
викладач,
Сумський національний аграрний університет

НАВЧАННЯ ГРАМАТИЦІ СТУДЕНТІВ – НЕ ФІЛОЛОГІВ У ПРОЦЕСІ ВИКЛАДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК НЕРІДНОЇ

Комунікативна методика, яка лежить в основі викладання української мови іноземним студентам – не філологам, формулює перед викладачами основну ціль – навчання мовленнєвій діяльності, тобто навчання читанню, слуханню, говорінню, письму. Однак очевидно, що успішна мовленнєва діяльність неможлива без певного мінімуму мовленнєвих знань. А це пояснює доцільність організації єдиного навчання мові та мовлення. Мовленнєві знання, які можуть бути представлені системою фонетичних, граматичних та лексичних засобів, є першочерговою базою для формування у студентів умінь читати, слухати, говорити та писати тією мовою, яку вивчають.

Питання вивчення граматики не повинно виникати взагалі. Без граматики процес оволодіння українською мовою буде довгим та неефективним. Усвідомлення граматичного матеріалу – обов'язкова умова швидкого вивчення мови.

Мета цієї статті – це опис основних питань методики навчання української граматики як засобу оволодіння мовленнєвої діяльності.

Граматика – це такий аспект мови, в якій містяться усі відомості про будову слова, про види словосполучень, типи речень. Володіти граматикою – означає вміти утворювати форми слів, будувати речення. Як відомо, необхідність будувати речення виникає тільки тоді, коли є потреба вираження думок і розуміння чужої думки у процесі спілкування.

Вивчення граматики в аудиторії студентами – не філологами орієнтується на певні цілі та умови навчання, на конкретний контингент студентів. У зв'язку з цим об'єм граматичного матеріалу та система його подачі може варіюватися. Але принципово загальним методом залишається принцип від змісту думки до форми її вираження. Ведення того чи іншого граматичного матеріалу диктується лише комунікативною необхідністю, тобто потребою вираження певного змісту. Кожного разу студент повинен розуміти, для чого пропонується нова граматична конструкція. Граматичні правила даються не для заучування їх напам'ять, а для того, щоб студенти могли усвідомлено здійснювати граматичні дії у процесі мовленнєвої комунікації.

Виникає питання: «Яку роль відвести граматиці і як її викладати?». У практиці навчання іноземних студентів відсутні чисто граматичні уроки, теоретичні пояснення. Від студентів не вимагаються знання правил. Граматичний матеріал пояснюється так, що іноземні студенти не помічають граматика це чи ні. Все мистецтво викладання в тому, щоб організувати

навчання на базі граматичної системи, щоб через гарно продумані уроки та вправи підвести студентів до граматично правильного українського мовлення.

Ядром граматичного мінімуму на початковому етапі є наступні теми: відмінкова система української мови (на матеріалі іменників), присвійні та вказівні займенники, прикметники, форми дієслів, керування дієслівними конструкціями.

При організації навчального процесу повинна бути чітка система. У кожного підручника є своя певна послідовність, етапність вивчення матеріалу. А викладач повинен добре розібратися в системі того чи іншого підручника. По-перше, необхідно використовувати той матеріал, який є першочерговим для вирішення комунікативних задач студентів, тобто для використання його в реальних ситуаціях спілкування. У той же час слід пам'ятати принцип: від простого до складного. Наприклад, яке значення родового відмінка відсутність (у кого немає чого/кого?) чи направлення (до кого?) пропонувати для вивчення раніше. Досвід показує, що краще розпочинати з першого, який засвоюється краще.

Послідовність вивчення окремих явищ, їх відбір, як зазначалось раніше, визначається їх значимістю для мовленнєвого спілкування в умовах конкретних ситуацій. Необхідність брати участь у спілкуванні приводить до того, що граматичний матеріал ділиться на порції. Так, знайомство студентів із знахідним відмінком починається з питання що?/кого?. Через деякий час цей матеріал знову закріплюється уже у новому значенні знахідного відмінка – об'єкта думки (для відповіді на питання про що?/ про кого?). Такий розподіл матеріалу по циклам отримав назву концентричного. Такий спосіб змушує вводити у процес навчання спеціальні систематизуючі уроки по узагальненню вивченого матеріалу. Але узагальнювати потрібно не поодинокі факти, а типові для мови. Винятки краще давати на запам'ятовування як окремі лексичні одиниці. Наприклад, закінчення місцевого відмінка – у: на мосту, у парку, у саду та ін. Таким чином, концентричне розподілення граматики дозволяє з перших кроків навчання зробити його засобом мовленнєвого спілкування. У той же час це дозволяє вводити новий матеріал на основі повторення та закріплення раніше вивченого.

У методиці викладання української мови як іноземної загальноприйнятою є вимога презентувати новий учбовий граматичний матеріал тільки у реченні, фразі, тобто у синтаксичній конструкції. Звідси ми бачимо, що мінімальною одиницею представлення учбового матеріалу є речення, яке використовується викладачем як мовленнєва модель. Наприклад, використання знахідного відмінка іменників відбувається через заучування ізолюючих форм слів у фразах: «Студент пише завдання», «Студент читає текст», «Студент слухає музику». Така мовленнєва модель – це типове речення, за яким студент може самостійно побудувати аналогічні висловлювання. Мінімальні структури поступово ускладнюються за допомогою слів. Наприклад, «Студент читає цікаву книгу», «Студент читає цікаву книгу про Суми» чи «Студент читає, а викладач слухає». Використання мовленнєвих моделей пов'язане з необхідністю одночасної роботи з граматикою, лексикою, звуками та

інтонацією української фрази. Таким чином, мовленнєва модель органічно об'єднує усі три аспекти мови: фонетику, граматику, лексику.

Під час роботи з граматичним матеріалом можна виділити такі основні прийоми засвоєння граматики.

Предметний. Граматичні категорії пояснюються на прикладі реальних предметів в класі чи приносяться до класу: журнал, книжка, сумка, олівець, ручка, газета та ін. Спочатку студенти просто повторюють слова за викладачем, потім відповідають на питання: *«Що це?» – «Це журнал».* Після цього на питання: *«Де журнал?» – «Він там».* Далі робота на занятті організовується різними шляхами: студенти самі запитують один в одного, записують слова на дошці за родами. Як бачимо, граматика презентується через тренування мовлення.

Дієслівний. Необхідні категорії вивчають у сфері звичайних дій. Для цього найкраще підійдуть різноманітні малюнки. Викладач показує малюнок і звертається до студентів з питанням: *«Що він/вона робить?».* Такий метод дозволяє повністю виключить переклад з рідної мови студента.

Ситуативний. Граматичний матеріал ілюструється у ситуативних діалогах, репліках.

Вміло побудована система граматичних вправ не потребує спеціальної граматичної підготовки. Усі вправи мусять відповідати принципу комунікативності та імітувати реальне спілкування.

Отже, основними принципами організації граматичного матеріалу є комплексність, концентризм, від легкого до складного.

Граматичні вправи слід націлювати не на закріплення граматичної категорії, а на автоматизацій не закріплення типових моделей в реальному оточенні. Кожну вправу необхідно будувати так, щоб студент міг відчути користь від затрачених зусиль, при чому у практичному використанні мови.

Вправи граматичного спрямування можна поділити на підготовчі та мовленнєві, тобто, вправи, які формують здібності і вправи, які розвивають мовлення.

Підготовчі вправи мають комунікативну задачу і відповідають реальній мовленнєвій практиці. Такі вправи несуть в собі комунікативну задачу, побудовані так, щоб забезпечити відносну безпомилковість та швидкість виконання.

За способом виконанням підготовчих вправ розрізняють імітаційні, трансформаційні, підстановці та репродуктивні.

Ціль імітаційних вправ – багаторазове прослуховування та повторювання моделей. Студенти нічого не конструюють: вони отримують готові моделі, використовують їх і нічого не змінюють. Вони не повинні бути механічними (типу «Слухайте і повторюйте»). Існує кілька типів імітаційних вправ: короткі відповіді на загальні, альтернативні, уточнюючі питання. Такі вправи дуже ефективні, не викликають трудностей, створюють ілюзію вільного спілкування.

Під час використання підстановчих вправ студент повинен використати іншу лексичну одиницю. У трансформаційних вправах студенти

використовують лексичну одиницю у потрібній формі. Щодо репродуктивних вправ, то студенти самі обирають лексичну одиницю і запитують один одного.

Мовленнєві вправи розвивають мовлення, це вправи природної комунікації. Виникає питання, чи потрібно під час вивчення граматики давати студентам мовленнєві питання? Тоді це не навчання граматиці, а навчання говорінню. Але говоріння і граматика тісно пов'язані. Навчаючи граматиці, ми формуємо здібності правильного оформлення мовлення.

Слід зазначити, що кожна граматична форма, яка вивчається має бути послідовною, пройти через підготовчі вправи до вправ мовленнєвих – вправ мовленнєвої комунікації.

Список використаних джерел:

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики: Підручник. – К.: Академія, 2004. – 344 с.

2. Чеснакова Н. П. Методика преподавания русского языка как иностранного: учеб. пособие / М. П. Чеснакова. – 2 изд., перераб. – М.: МАДИ, 2015. – 132 с.

Попова О.В.
аспірант,
Інститут філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка

КОМУНІКАТИВНІ ЗАВДАННЯ В НАВЧАЛЬНІЙ ДИСКУСІЇ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В СЕРЕДНІЙ ШКОЛІ

У сучасному освітньому просторі дедалі частіше зміщуються звичні акценти навчання та методичної організації: усі процеси підпорядковуються потребам учня. До того ж, навчальний вектор спрямований на зрівноваження знаннєвого і компетентнісного компонентів змісту освіти. Учитель повинен забезпечити якісне задоволення пізнавальних потреб учнів і зберегти позитивну мотивацію пізнання і спілкування. Одним із засобів, які може результативно використати учитель української мови для досягнення цих цілей, є добір, підготовка завдань до різних типів уроку і різних методів навчання. Навчальна програма з української мови середньої школи в умовах стрімкого розвитку суспільства насамперед сприяє формуванню національно-мовної особистості, яка характеризується свідомим ставленням до мови та розвиненим мовленням, а також демонструє високий рівень комунікативної компетентності. Визнання компетентнісного підходу провідним у навчанні передбачає формування не лише предметної, а й ключових компетентностей, що спрямовані на діяльнісний освітній результат [6]. З огляду на суть компетентнісного підходу, знання мають бути інструментом у розв'язанні життєвих проблем, засобом особистісного розвитку, соціалізації учнів й успішного професійного становлення. Одним із методів, який насправді здатний забезпечити такий прогрес особистості учня, є